

Marinko Lolić

Institut društvenih nauka

Beograd

Tranzicija i kultura

Jubilej časopisa *Kultura* (1968–2013), *Kultura u tranziciji*, (priredio dr Slobodan Antić), *Kultura*, br. 140.

Apstrakt

U prvom delu autorovog kritičkog osvrta, ukazuje se na kulturnu misiju, teorijske doprinose i značaj časopisa *Kultura* za razvoj srpske teorije kulture i kulturne politike. Da je reč o naučnoj publikaciji od izuzetne važnosti za našu savremenu teoriju kulture, pokazuju prilozi naših uglednih teoretičara i istraživača kulture u prvom tematskom bloku, posvećenom obeležavanju važnog jubileja 45-godišnjice izlaženja ovog časopisa. Drugi deo osvrta bavi se kritičkim razmatranjem najnovijih istraživanja ključnih aspekata problema kulture u srpskom društvu u doba tranzicije.

Ključne reči: kultura, teorija kulture, tranzicija, periodika

Časopis *Kultura* spada među naša najznačajnija naučna glasila u oblasti teorije kulture, koji je, uprkos velikim teškoćama, ideološkim pritiscima i konceptijskim tranzicionim turbulencijama, koje su devedesetih godina prošlog veka zahvatile i našu naučnu periodiku, uspeo da se održi na naučnoj i kulturnoj sceni. Da je reč o časopisu koji predstavlja dragocenu kulturnu kritičku hroniku jedne epohe i uvod u novo doba, najbolje svedoče prilozi saradnika i urednika ovog časopisa, koji se nalaze u prvom tematskom delu ovog broja, kojim redakcija obeležava 45-godišnjicu postojanja ove publikacije.

U tematskom bloku posvećenom jubileju *Kulture*, zanimljivim i raznolikim priložima osvetljen je rad i bačeno nešto više svetla na delatnost više značajnih, a danas skoro zaboravljenih kulturnih pregalaca, koji su stvarali ovaj časopis i učinili ga jednom od naših najznačajnijih naučnih publikacija u oblasti teorije kulture i kulturne politike.

Dobar poznavalac istorije srpskih kulturnih institucija, sociolog Miloš Nemanjić, naglašava, da časopis *Kultura* zauzima posebno mesto u oblasti teorije, sociologije kulture i kulturne politike. U konciznom prilogu, autor ukazuje na utemeljivački doprinos Stevana Majstorovića, jednog od osnivača Zavoda za kulturni razvitak i pokretača časopisa *Kultura*, i ističe da „pokretanjem časopisa *Kultura* počinje period intenzivnijeg razvoja sociologije kulture kod nas” (Nemanjić 2013a:15). Štaviše, autor smatra, da je, osnivanjem Zavoda za kulturni razvitak, Majstorović stvorio „ustanovu koja je ostala jedinstvena u čitavom regionu”, i da je njenim osnivanjem „trasirao jedan siguran put kojim nastavlja nova generacija mladih istraživača: etnologa, sociologa, politikologa, psihologa i istoričara”(Nemanjić 2013a:17).

Dugogodišnji saradnik časopisa *Kultura*, akademik *Vladeta Jerotić* u svojoj raspravi *Nema sazrevanja bez stupanja u dijalog sa ljudima suprotnog mišljenja*, nastoji da iz hrišćanske perspektive razmotri problem telesnog i duhovnog sazrevanja pojedinca, i ukaže na značaj dijaloga, u osveščivanju vlastitog duhovnog razvoja ličnosti.

U svom prepoznatljivom stilu, nadahnuto i zanimljivo, naš ugledni sociolog, Đuro Šušnjić, bavi se razmatranjem problema društvenog karaktera i nedovoljno izgrađenim kulturnim obrascem u našem narodu. Oslanjajući se na bogatu sociološku, filozofsku, antropološku, antropogeografsku literaturu i značajne uvide u ovu temu, naših književnih velikana, Andrića, Pekića i dr., autor daje briljantnu analizu ključnih aspekata našeg savremenog mentaliteta. Na kraju svog iscrpnog razmatranja, Šušnjić ističe da „pojedinač čiji je duh zarobljen ili okovan pojmovima svoje nacije, vere, stranke itd. dokazuje da nije kadar da misli na način čoveka: njemu nedostaje ona rasudna moć i mogućnost uzdizanja do opšteg gledišta i osećanja za univerzalne istine i vrednosti” (Šušnjić 2013:42).

Naš poznati stručnjak za kulture dalekog istoka, Dušan Pajin razmatra u kontekstu religijskog pluralizma i za našu savremenost veoma aktuelni problem verske tolerancije i netolerancije. U prilogu, koji obuhvata vremensko razdoblje od nekoliko hiljada godina, autor ukazuje na paradigmatične primere „verske tolerancije u različitim vremenima i kulturama, (...) i verskih sukoba i ratova koji se ponavljaju (...) od antičkih vremena do danas” (Pajin 2013:68).

Kontroverze, koje su aktuelizovane povodom obeležavanja velikog hrišćanskog jubileja, 1700. godina od Milanskog edikta, o ambivalentnom odnosu Konstantina Velikog prema hrišćanstvu i značaju hrišćanske religije za njegovu vladavinu, predmet su rasprave *Religioznost Konstantina Velikog* etnologa, Bojana Jovanovića. Prema mišljenju ovog autora, odgovor „na pitanje kakav je hrišćanin bio car Konstantin može se dati sagledavanjem njegovog odnosa prema religiji”. Autor smatra da oskudne neposredne dokaze o religioznosti Konstantina Velikog treba (posmatrati) u kontekstu njegovih postupaka, pre svega njegovog odnosa prema paganskim bogovima i prema hrišćanstvu. Prema Jovanovićevom mišljenju, postojeća „tumačenja Konstantinove religioznosti”, moguće je podeliti u tri grupe. U prvu grupu spadaju oni koji ističu njegovo preobraćenje, nakon mističkog doživljaja neposredno pred bitku sa Maksencijem, drugu čine oni koji ukazuju na njegovo uviđanje značaja hrišćanstva kao nove vladarske i državne ideologije, dok treću grupu čine oni koji tvrde da je car Konstantin „ostao do kraja svoga života paganin, koji je iz formalnih i pragmatičkih razloga prihvatio hrišćanstvo”(Jovanović 2013:74).

Jovanović smatra da, često pominjane „Konstantinove vizije Hristovog monograma na nebu i potonjeg sna, u kojem mu je sugerisano da će stavljanjem tog znamenja na štitove svojih vojnika doći do pobeđe u presudnom boju, treba shvati kao deo legende koja je imala funkciju da ojača vladarsku ideologiju u „uspostavljanju novog legitimiteta na osnovu hrišćanstva”. To potvrđuje i činjenica da se „legenda o proročanskoj viziji i mističkom snu javlja nakon bitke čiji je ishod već bio poznat. Tek kad je Konstantin pobeđio svog suparnika, stvara se priča o tome da mu je i hrišćanski bog bio naklonjen. Pobeđe, dakle, nije

bila dovoljna, već se legendom o proročkoj viziji i mističkom snu eksplicitno ističu Isusova podrška i pomoć” (Jovanović 2013:78).

Oslanjajući se na uvide Edgara Morena o ugroženosti ideje igre u savremenoj kulturi, sociolog, Ratko Božović, u svojoj raspravi *Igra ili ništa*, iznosi tezu, da je u našem vremenu, koje se obično shvata kao doba „spektakla i igre” iz pojma „homo” „isključeno sve što je (...) igra uživanje, zabava i što je (...) čovek sposoban da voli”, neophodno prevrednovanje same ideje igre kao vitalne kulturne vrednosti. Stoga Božović nasuprot preovlađujućim sociološkim trendovima, smatra da s obzirom na činjenicu „da se u igri može reprodukovati cela duhovna sadržina sveta to uverljivo govori da je igra neuništiva temeljna vrednost kulture (...) i nezamenjiva vrednost čovekovog života” (Božović 2013:97).

Prilog Milene Dragičević-Šešić posvećen je analizi liderskog stila legendarne pozorišne rediteljke Mire Trailović, koja je u srpskoj savremenoj pozorišnoj umetnosti bila utemeljivač nekoliko važnih pozorišnih institucija, koje su srpsku pozorišnu umetnost u značajnoj meri približile evropskim i svetskim savremenim tokovima.

Autorka napominje da je M. Trailović, „uspostavljajući različite institucije i forme delovanja (...) postizala da sve one budu u potpunom saglasju sa zeitgeist-om, a da istovremeno u potpunosti odgovaraju socijalističkim normama i zakonskoj regulativi” (Dragičević-Šešić 2013:104).

Ukazujući na ključne aspekte harizmatškog liderskog stila Mire Trailović, autorka ističe da je on bio „zasnovan na njenim specifičnim individualnim karakteristikama uključujući njene načine ponašanja, misli i emocija”, koje je ona vešto „prilagođavala različitim situacijama i različitim sredinama”, što „je sve zajedno bilo označeno „Mirinim stilom” (Dragičević-Šešić 2013:109).

Ipak, po autorkinom mišljenju, jedinstvenost liderskog stila Mire Trailović, vidljiva je, pre svega, u njenoj njenoj sugestivnoj „sposobnosti da inspiriše i omogući drugima da prihvate i dele njenu viziju koja je uvek bila okrenuta budućnosti”. Po sopstvenom samorazumevanju, Mira Trailović sugestivnost vlastitih umetničkih vizija i lični autoritet zasnivala je na visokim profesionalnim

sposobnostima, koje je objašnjavala na sledeći način: „Ako imate autoritet u umetničkom kolektivu, ako može da izmeni umetničku vrednost predstave – e to je vlast! Tu vlast vam niko ne može dati i niko vam je ne može oduzeti” (Dragičević-Šešić 2013:117).

U svom prilogu *Kultura straha*, politikolog Jelena Đorđević razmatra različite uzroke i aspekte ovog široko raširenog psiho-sociološkog fenomena u životu i kulturi modernog društva. Ispitujući korene anksioznosti savremenog čoveka, autorka, polazi od teze da u ljudskim stvarima ništa nije izvesno, i „da je celokupna odgovornost, zasnovana na ljudskoj dužnosti, njegovom znanju, dovodi do još većeg nespokojstva savremenog čoveka”. Potvrdu ove teze, autorka nalazi kod astronoma Martina Rize, koji u predgovoru knjizi *Rizici globalnih katastrofa*, ističe, da prvi put u ovom veku, s obzirom na razorne nuklearne potencijale postoji opravdani strah da čovek „ugrozi ne samo sebe, već i čitav neizmerni, životni potencijal” (Đorđević 2013:131).

Ukazujući na osnovne odlike i aktuelnost utopijske misli, danas malo poznatog engleskog književnika, dizajnera i socijalnog mislioca, Viljema Morisa, čije je delo *Novosti niotkuda*, kod nas prevedeno davne 1911. godine, sociolog, Branimir Stojković veruje, „da bi novo tumačenje misli, ovog autora, moglo da pokaže da njegove ideje imaju ne samo aktuelan već i akutan značaj”. Autor, posebno naglašava izuzetan ekološki senzibilitet Viljema Morisa, koji je – „usred epohe koju je odlikovao ... naivan civilizacijski optimizam zasnovan na industrijalizaciji – upozoravao na narušen, a neophodan sklad čovečanstva i prirode i propovedao jedinstvo čovekove radne i životne okoline.” Ipak, zbog dijametralno suprotnih tumačenja, protivrečnih Morisovih ideja, Stojković smatra, da je neophodno ispitati koliki je značaj njegove misli za „razumevanje globalnog (post) industrijskog i informacionog društva” i da li u delu engleskog mislioca postoje „moguće (alternative) budućnosti” (Stojković 2013:154).

U polemički pisanom prilogu *Da li je filologija zaista prevaziđena*, ugledni filolog i orijentalista Darko Tanasković, razmatra u vremenskom razdoblju od skoro jednog veka, razvoj i aktuelni položaj filologije na Beogradskom univerzitetu. Autor podseća na početni program katedre za filologiju Beogradskog univerziteta, koju je,

početkom XX veka, ustanovio Veselin Čajkanović, i ukazuje na probleme, vezane za aktuelni status filologije na najpoznatijoj srpskoj visokoškolskoj ustanovi, posle nekoliko reformi, koje su doprinele razdvajanju filologije od svog matičnog fakulteta. Ovaj paradoksnu posledica je, uverenja nekih naših filologa, da se klasične nauke mogu razvijati i biti velika pomoć ili „servis” istorije, etnologije, arheologije i filozofije. Po Tanaskovićevom mišljenju, „ta ideja, možda, i ne bi bila toliko sporna da se (u proteklom periodu), programi i kursevi filologije na osnovnim, master i doktorskim studijama” na matičnom fakultetu „nisu sve više sužavali”. Ipak, s obzirom na značaj filologije za razvoj različitih humanističkih naučnih disciplina, autor je uveren, da će filologija „uspjeti da nadživi svoje istrebljivače” (Tanasković 2013:171).

Među Frojdovim tumačima, jedna od najvećih kontroverzi njegove psihološke misli, jeste, nesumnjivo, i njegovo shvatanje religije. Tom pitanju posvećen je prilog *Žarka Trebješanina*, koji ovaj problem razmatra iz perspektive Frojdove pesimističke antropologije. Iako se Frojd sasvim otvoreno izjasnio kao ateista, i religiju smatrao iluzijom, koje će se čovek razvojem nauke i prosvetavanjem osloboditi, Trebješanin ipak smatra, da tvorac psihoanalize nije bio apsolutni ateista. Po njegovom mišljenju, kod Frojda se može govoriti o skrivenoj religioznosti. Prema Trebješaninu, možda zvuči paradoksalno, ali skriveni „Frojdov Bog, (...) nije libido, nego logos”. Potvrdu svoje teze, autor, nalazi upravo u Frojdom spisju *Budućnost jedne iluzije*, u kojem pisac ovog dela „izjavljuje da je njegov bog – Logos” (Trebješanin 2013:185).

Drugi tematski blok u ovom broju časopisa *Kultura*, čine prilozii sa naučnog skupa posvećenog najnovijim empirijskim istraživanjima i teorijskim razmatranjima o položaju i stanju kulture u doba tranzicije i globalizacije, koji je održan u organizaciji Srpskog sociološkog društva i Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka.

Podatak da je ovo prvi naučni skup o kulturi, koji je održan u organizaciji SSD predstavlja svakako kuriozitet, ako se ima u vidu da je Srpsko sociološko društvo do sada organizovalo 37 naučnih konferencija i da je ovo prvi put da u svojoj istoriji organizuje naučni skup, koji je posvećen jednom od vitalnih problema savremenog srpskog društva. U

kratkom uvodnom tekstu Slobodan Antić, ističe da aktuelni kulturni kontekst srpskog društva, karakterišu dve činjenice. S jedne strane, naše društvo zapljuskuju talasi globalizacije, a s druge, ono se bori da bar u tragovima, održi svoje autentične vrednosti. Te ubrzane društvene promene u tesnoj su sprezi sa kulturom i kulturnom politikom. Po autorovom mišljenju, u središtu svih kulturoloških zapleta savremene srpske kulturne politike nalazi se nerazjašnjeni odnos između „masovne i elitne” kulture, a pre svega uspostavljanje društveno relevantnih merila za odgovarajuću evaluaciju proizvoda kulturne prakse (Antić 2013a:195).

U ovom tematu nalazi se više priloga poznatih domaćih autora, koji na kritički način razmatraju različita područja i najvažnije aspekte savremene kulture i kulturne politike, od neokolonijalne uloge savremenih medija do najnovijih rasprava i polemika o održivom kulturnom razvoju i kulturnim problemima globalnog društva.

Temat počinje prilogom Miloša Nemanjića, *Kultura Srbije na raskršću 20. i 21. veka – nedovršeni model*, koji predstavlja analizu više intervjuja, sprovedenih krajem 80-ih godina prošlog veka, sa predstavnicima tzv. reprezentativne kulturne javnosti. Ove analize pokazuju da je u ranoj fazi tranzicije stav kulturne elite prema liberalnom modelu društva bio mnogo optimističniji nego danas. Štaviše, iz analize ovih intervjuja se vidi da je naša kulturna elita verovala da „tranzicija u kulturi ne podrazumeva samo prihvatanje neoliberalnog modela (što danas nije slučaj!? M.L.), već samo „pregrupisanje aktera na intelektualnom polju i novu podelu uloga”, koja može da u sferi kulture „doneše mnogo dobra, a pre svega da podrži i opštu svest o značaju kulture za svako društvo” (Nemanjić 2013b:215).

Neki od učesnika u ovoj debati, smatraju da je za racionalno vođenje kulturne politike, od posebnog značaja postizanje „konsenzusa o određenju pojmova kultura i kulturna politika”. Nastojeći da u svom radu *Obim pojma kultura i kulturna politika*, odredi ove pojmove, Dragan Žunić ukazuje na prednosti i nedostatke teorijske i zakonodavne upotrebe užeg i šireg pojma kulture u našem zakonodavstvu. Imajući u vidu različite aspekte ovog problema, autor se, iz pragmatičkih razloga, zalaže

za „primenu užeg pojma kulture u zakonodavnom regulisanju kulturne politike” (Žunić 2013:231).

Zoran Avramović u članku *Srpska kultura i tranzicija – nove kontradikcije*, govori o višestrukoj konfuziji koja postoji u „odnosu između države i kulture, uloge tržišta u kulturi, političkoj instrumentalizaciji kulture i sl.” Razmatrajući problem srpske kulturne politike u vremenskom razdoblju od 1990 do 2011. godine, autor postavlja pitanje o zaštiti opšteg nacionalnog interesa u kulturi i smatra da će dileme, koje postoje o ovom osjetljivom pitanju, bez uspostavljanja šireg kulturnog konsezusa, ostati još dugo nerazrešeno. Stoga autor, na kraju svog razmatranja, zaključuje da je još uvek otvoreno pitanje kakav treba da bude model kulturne politike kad je reč o delima sa izričito antinacionalnim zanačenjima. Avramović se ne zalaže za zabranu takvih dela ili njihovu cenzuru, ali smatra da se ne može izbeći jasan stav prema delima u kojima se odbacuju vrednosti nacionalnog samopoštovanja. Po njegovom mišljenju, „u krajnjoj liniji odgovornost za kretanja u kulturi pada na vladajući koncept kulturne politike države u periodu tranzicije” (Avramović 2013:249).

Razmatrajući u svom prilogu *Strateške dileme savremene kulturne politike u Srbiji*, Vesna Đukić postavlja pitanje, koliko smo daleko od uravnoteženog delovanja u toj oblasti društvenog života? Autorka, ovaj problem, analizira na primeru grada Pančeva, i kao ključ održive kulturne politike vidi u „korišćenju spoljašnjih činilaca – uključujući spoljašnju kulturu, da bi se aktivirali unutrašnji razvojni resursi i unutrašnja kultura”. Autorka veruje da bi se na taj način „omogućilo da lokalne zajednice – gradske i seoske, sa svojim unutrašnjim potencijalima postanu prostor u kome se podstiču kreativnost, inovacije i nove kreativne i individualne preduzetničke inicijative ” (Đukić 2013:266).

Slobodan Antić u svojoj raspravi *Pink tranzicija u Srbiji* iznosi šest teza kao teorijski okvir za razumevanje naših aktuelnih kulturnih prilika. Nasuprot uvreženom mišljenju, autor smatra da „tranzicija u kojoj živimo nije”, kako to tvrde njeni ideolozi, put „od socijalizma ka kapitalizmu, već od socijalizma ka kolonijalizmu”. To je, po njegovom mišljenju, ujedno i osnovni politički okvir koji „određuje

status i karakter kulturnih ustanova i osnovni kulturni koncept našeg društva". Antonić smatra da je, po svojim osnovnim obeležjima naša masovna i visoka kultura pod kontrolom pripadnika TNKK i njenih kandidata. Otuda je gotovo sva visoka kultura u Srbiji sadržajno u znaku kompradorstva, a po svojoj orijentaciji u „znaku konceptualne umetnosti". Antonić ističe, da je savremena srpska kulturna produkcija u najširem smislu „intelektualni izraz dominantne materijalno i socijano hegemonne klase u srpskom društvu kompradorske buržoazije"(Antonić 2013b:272).

Prilog Dragana Kokovića, *Kultura u krizi i kriza kulture: slučaj Srbije*, predstavlja još jednu raspravu u ovom tematskom bloku u kojoj se ukazuje na krizu srpske kulturne politike, koja je posledica nedostatka teorijski jasno utemeljenog strateškog pristupa ovom problemu. Prema mišljenju ovog autora, razlog je taj što u periodu tzv. tranzicije, kultura u Srbiji nije nikada bila predmet ozbiljnih stručnih razmatranja. Ovu svoju tvrdnju, Koković potkrepljuje činjenicom da u našoj zemlji ne postoji temeljno razvijena strategija kulturne politike (Koković 2013:243).

Branislav Stevanović u svom prilogu, *Tragom jednog istraživanja: neke vrednosne nedoumice kulturne politike Srbije*, koje obuhvata pet okruga jugoistočne Srbije, analizira stavove ispitanika o profilisanju kulturne politike, njihov odnos prema nacionalnoj kulturi, kosmopolitizmu, otporu prema evropskim i američkim vrednostima. Empirijski pokazatelji i njihova analiza govore da je srpsko društvo, posmatrano iz perspektive osnovnih kulturnih vrednosti duboko podeljeno, pa se pitanje kulturnog konsenzusa postavlja kao jedan od bitnih uslova za rešavanje krize u kojoj se nalazimo.

U članku *Konstante kulturnog konteksta i tranzicija*, Slobodan Miladinović konstatuje, da je tranzicija dosta toga promenila, ali ističe da je ipak, jedan broj konstanti koje definišu, pre svega, kulturni kontekst srpskog društva, ostao nepromenjen. Štaviše, autor smatra da su upravo te konstante bitno oblikovale karakter tranzicije srpskog društva. Među te konstante, po autorovom mišljenju, spadaju, tradicionalizam i autoritarnost kao i njihovi različiti derivati.

Zanimljivo razmatranje savremenih kulturnih tokova nudi nam pisac i književni teoretičar, Slobodan Vladušić, koji na osnovu promene

karaktera modernog urbaniteta, problem tranzicije sagledava, kao *prelaz od kulture polisa u kulturu megalopolisa*. Autor smatra da devedesetih godina prošlog veka – u okviru tranzicije dolazi do promene kulturne paradigme. Kultura polisa, shvaćena kao gest istovremene modernizacije i konzervacije identiteta, zamenjuje koncept kulture megalopolisa. Vladušić smatra da „nova kolonizatorska matrica koja izniče na konceptu Megalopolisa dodaje ovom bazičnom kolonijalnom diskursu i jedan novi motiv, a to je obećanje koloniji da će to prestati da bude čim pristane na svoj kolonijalni status” (Vladušić 2013:361). Međutim, ono što po Vladušićevom mišljenju, kulturna ideologija megalopolisa ne želi da prizna, jeste da je ta „globalna mreža hijerarhizovana i da je bivšim kolonijama u njoj namenjeno mesto periferije.” Stoga autor s pravom ističe da su bivše kolonije samo „nominalno slobodne”, jer su faktički svedene na bazu različitih vrsta resursa koji u potpunosti stoje na raspolaganju centru megalopolisa, koji tim prostorima vlada putem klijenata, dok kultura megalopolisa daje takvoj vlasti politički i filozofski legitimitet (Vladušić 2013:361).

Posmatrajući u tom kontekstu kulturna kretanja na lokalnom i globalnom nivou, Vladušić smatra da, ako elitu jedne nacije definišemo kao „grupu ljudi čija je moć sagledavanja sveta šira od lične koristi, onda je pred takvom nacionalnom elitom epohalni zadatak (...) da preosmisli kulturu polisa tako da ona može da dekonstruiše kulturu Megalopolisa, a da pri tom sačuva mogućnost modernizacije” (Vladušić 2013:362).

Publicista i istraživač savremenih medija, Slobodan Reljić, u svom prilogu *Širenje demokratske kulture kao industrije nove kolonijalne svesti*, pokušava da pronađe odgovor na pitanje da li je u stvari kultura otpora jedina demokratska kultura danas u Srbiji? Nastojeći da su svom prilogu detaljno, kritički razmotri različite oblike „nametanja ideologije ekspertovane demokratije u srpsku političku kulturu – površnost i hibridnost tog procesa, neprilagođenost lokalnim specifičnostima tehnika i metoda nametanja i nastup domaćih i stranih ’misionara’”, Reljić pokušava da ispita „dubinu implementacije kolonijalne demokratije i demokratske kulture u srpsko društvo”. Drugim rečima, autor (nastoji) da razmotri „smisao razloga zbog kojih se ponavlja stari obrazac da (liberalna demokratija u zemljama Prvog reda) uvek zahteva da drugi

narodi plate – politički, društveno i ekonomski – za ono što njihova društva uživaju” (Reljić 2013:364).

Slavoljub Lekić u svom prilogu *Kulturni obrazac geopolitičkog parazitizma*, razmatra jugoslovensku geopolitičku tranziciju i njen uticaj na pojavu korupcije na balkanskim prostorima, s posebnim osvrtom na ulogu JNA kao jednog od uzroka ove pojave. Autor smatra da je u drugoj polovini 20. veka, Jugoslavija bila u sivoj evropskoj zoni (karika sanitarnog kordona između Rusa i Nemaca) između dva bloka, što joj je omogućilo povoljnu rentijersku poziciju. Po njegovom mišljenju, geopolitička tranzicija dovela je do raspada SFRJ, ali i do bujanja „korupcije i kriminala u novoobrazovanim državama, tesno povezanim sa geopolitičkim parazitima” (Lekić 2013:391).

U čemu je osnovna kontroverza kulturnog identiteta Srbije, koja se u procesu tranzicije nalazi već više od dva veka? Tim pitanjem se bavi Lidija Cvetić, u svom članku *Tradicija i tranzicija – kulturna kontroverza*. Uzimajući sam pojam tranzicije u mnogo širem značenju, nego što je to danas u teorijskoj literaturi uobičajeno, autorka smatra da odgovor na ovo pitanje treba tražiti u nestabilnom, hibridnom i dinamičnom konceptu balkanskog identiteta. Po njenom mišljenju, „Balkan kao specifičan etnički i kulturološki miks, kao mesto susreta plemenite barbarogenije i divljaštva, evropski Orijent, tačka preplitanja tradicije i globalnih tokova, predstavlja specifičnu platformu odakle možemo da posmatramo izgradnju reprezentacije i mešanja odnosa između našeg identiteta, tako i u posledicama neuspele transformacije društva”. Stoga autorka smatra da je analogija između procesa modernizacije u XIX veku, „podstaknuta snažnim romantičarskim idejama” i današnje Srbije, nedvosmislena, kako u postupcima izgradnje nedovršenog kulturnog i nacionalnog identiteta, tako i u nejasno određenom projektu njegovog formiranja, koji se još uvek svodi na puko „opredeljivanje između tradicionalizma i globalne kulture” (Cvetić 2013:415).

U rubrici *Istraživanja* nalaze se dva rada koja su posvećena Konstantinu Velikom i ispitivanju nekih aspekata popularne kulturne manifestacije Noć muzeja.

Časopis u rubrici *Osvrti i prikazi* donosi zanimljiv polemički osvrt Aleksandra Prnjata na diskusiju Darka Tanaskovića koja je na skupu *Religija – sekularizam – laicizam*, vođena o smislu, značenju i upotrebi pojmova sekularizam i laicizam, povodom Prnjatovog predloga da se izvrši terminološko razgraničenje „između izraza 'sekularizam' i 'laicizam'”, tako da se ovi izrazi mogu upotrebljavati za različite pojmove.

Iako se učesnici ovog spora slažu da je moguće, pa čak i poželjno, napraviti distinkciju između sekularizma i laicizma, njihova razmimoilaženja se odnose na „različito procenjivanje vrednosti i izvesne pojmovne strategije” (Prnjat 2013:478). Da bi se izbegla pojava novog izma, Tanasković predlaže da se u srpski jezik uvede izraz „laičnost”, dok Prnjat, u ovoj polemici, ostaje na stanovištu da svaki izam nema maligni karakter. Po svemu sudeći ishod ove rasprave neće zavisiti samo od jezičkih suptilnosti i polemičkog umeća autora, već i od karaktera razvoja samih modernih religijskih fenomena.

Literatura:

1. Antonić, Slobodan (2013a) “Uvodna reč priređivača: Kultura u tranziciji – slučaj Srbije”, *Kultura*, br. 140, str.193-195.
2. Antonić, Slobodan (2013b) “Pink tranzicija u Srbiji – šest teza za razumevanja naših kulturnih prilika”, *Kultura*, br. 140, str.272-292.
3. Avramović, Zoran (2013) “Srpska kultura u tranziciji – nove kontradikcije”, *Kultura*, br. 140, str.235-251.
4. Božović, Ratko (2013) “Igra ili ništa – igra – temelj kulture”, *Kultura*, br. 140, str.79-99.
5. Cvetić, Lidija (2013) “Tradicija i tranzicija/kulturna kontraverza studija slučaja – portreti kneza Miloša Obrenovića”, *Kultura*, br.140, str.401-418.
6. Dragičević-Šešić, Milena (2013) “Liderski stil Mire Trailović – preduzetnički duh u birokratskom svetu – pledoaje za novu

- kulturu sećanja u menadžmentu u kulturi”, *Kultura*, br. 140, str.100-121.
7. Đorđević, Jelena (2013) “Kultura straha”, *Kultura*, br.140, str. 122-139.
 8. Đukić, Vesna (2013) ”Strateške dileme savremene kulturne politike u Srbiji – koliko smo daleko od uravnoteženog delovanja”, *Kultura*, br. 140, str.252-271.
 9. Jovanović, Bojan (2013) “Religioznost Konstantina Velikog”, *Kultura*, br.140, str.69-78.
 10. Koković, Dragan (2013) “Kultura u krizi i kriza kulture – slučaj Srbije”, *Kultura*, br.140, str.293-309.
 11. Lekić, Slavoljub (2013) “Kulturni obrazac geopolitičkog parazitizma”, *Kultura*, br.140, str.390-400.
 12. Nemanjić, Miloš (2013a) “Obeležio je 20.vek – 25 godina posle”, *Kultura*, br.140, str.13-17.
 13. Nemanjić, Miloš (2013b) “Kultura Srbije na raskršću 20. i 21. veka – nedovršeni model”, *Kultura*, br.140, str.196-216.
 14. Pajin, Dušan (2013) “Religijski pluralizam – religijski ratovi i religijska tolerancija”, *Kultura*, br.140, str.44-68.
 15. Prnjat, Aleksandar (2013) “Pojmovi sekularizma i laicizma – odgovor Darku Tanaskoviću”, *Kultura*, br.140, str.473-478.
 16. Reljić, Slobodan (2013) “Širenje demokratske kulture kao industrije nove kolonijalne svesti – da li kutura otpora jedina demokratska kultura danas u Srbiji”, *Kultura*, br.140, str.364-389.
 17. Stojković, Branimir (2013) “Estetska utopija Viljema Morisa”, *Kultura*, br.140, str.140-155.
 18. Šušnjić, Đuro (2013) “Društveni karakter i kulturni obrazac”, *Kultura*, br.140, str.24-43.
 19. Tanasković, Darko (2013) “Da li je filologija zaista prevaziđena”, *Kultura*, br,140, str.156-172.
 20. Trebješanin, Žarko (2013) “Frojdova antropologija i psihološka analiza korena, prirode i funkcije religije”, *Kultura*, br.140, str.173-189.

21. Vladošić, Slobodan (2013) “Tranzicija kao prelaz od kulture Polisa u kulturu Megalopolisa”, *Kultura*, br.140, str.354-363.
22. Žunić, Dragan (2013) “Obim pojma kulture i kulturna politika”, *Kultura*, br.140, str.217-234.

Marinko Lolić

Transition and culture

Summary

In the first part of this critical review, the author points to the cultural mission, theoretical contributions and significance of the journal *Culture* for the development of the theory of Serbian culture and cultural policy. It is a scientific publication of utmost importance to our contemporary theory of culture, showing contributions of our distinguished cultural theorists in the first thematic section, dedicated to the celebration of an important jubilee 45th anniversary issue of this journal. The second part of the review deals with the latest research by considering the key aspects of the problem of culture in the Serbian society during the transition.

Key words: culture, theory of culture, transition, periodicals